

Bogoslovka
SMOTRA

GOD. XLVIII₃₄
ZAGREB 1979. BR. 3—4

in memoriam

IN MEMORIAM PAPI PAVLU VI.

Na blagdan Preobraženja, dne 6. kolovoza 1978. uvečer, pogodila je ne samo katoličke vjernike već i golemo mnoštvo drugih ljudi dobre volje iznenadna vijest da je Sveti Otac Papa Pavao VI. te večeri preminuo u svojoj ljetnoj rezidenciji Castel Gandolfo blizu Rima, u svojoj 81. godini života (rođen 26. IX. 1897. i po navršenoj 15. godini pontifikata (izabran za papu 21. lipnja 1963.). Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu održao je odmah dne 7. kolovoza komemorativnu sjednicu na kojoj je dekan dr Šagi-Bunić održao ovo komemorativno slovo:

PAVAO VI. — PAPA BUDUĆNOSTI

»Petar... kaže Isusu: »Gospodine, a što s ovim?« Odgovori mu Isus: »Ako hoću da on ostane dok ne dođem, što je tebi do toga? Ti slijedi mene!« (Iv 21, 21—22).

RAŽALOŠĆENA BRAĆO!

Znamo da i veliki ljudi moraju umrijeti. Ne zaboravljamo da će smrt pokositi i one koje volimo i kojima smo privrženi. Tragičan je sastavni dio naše ljudske svijesti da će nam biti ugrabljeni i oni koje trebamo, koji su na neki način oslonac naše sigurnosti, koji su uporište naših odvažnosti.

Da, znamo! Ali kad se to zbude, pogotovo kad hrupi iznenada, zaludu nam sve znanje: pred iznenadnom prazninom zamute nam se oči, zebnja pred nastalim ponorom zaleđeni nam žile, žalost nam srce skameni, u dušu nam se uvuče tjeskoba. To su danas osjećaji moji; to su danas čuvstva koja obuzeše golemo mnoštvo kršćanskih vjernika, jer umrije odjednom papa Pavao VI. kao da iznenada puče sigurnosna nit za koju se držasmo prelazeći nad klancima iz jednoga svijeta u drugi — novi svijet.

Doista, kao kršćanin-vjernik dužan sam u ovim trenucima tješiti i vas, braćo, i sebe sama; obvezan sam iz čvrste vjere pozvati sve nas da ne klonemo, ali stiješnjena srca molim Gospodina neka me oštro ne sudi zbog ovoga časa slabosti; ta znam da bi Gospod imao pravo prepustiti nas kušnji i molim da nas poštedi, da poštedi siromahe svoje!

Odista, ne znam je li se ikad u povijesti Crkve iza smrti jednoga pape — ako se odvagne sveukupna zamršenost i nepreskočivost povijesnog trenutka — otvorilo tako sudbinsko pitanje dalje budućnosti, kao ovo sada poslije smrti Pavla VI.

Često se govori da je papa Ivan XXIII. započeo zaokret Crkve prema modernom svijetu, a Pavao VI. da je Crkvu razborito, s određenim zastajkivanjima, pa možda i krzmanjima, ali i odlučno i dalekosežno poveo u tom smjeru. Ovih će se dana to često ponavljati: čut će se oni koji će suditi da je Crkva na tom putu pokročila pod vodstvom Pavla VI. već tako daleko da povratka nema; no neće biti odsutni ni oni koji misle da je kucnuo trenutak da se sa stranputice vratimo, koji će ovih dana ojačanim glasom pjevati tu ariju: no nije naše da sada raz-

lažemo što će sve ovih dana i tjedana govoriti komentatori, nezainteresirani ili zainteresirani, ili druge osobe, važne ili manje priznate.

U stvari, djelo Pavla VI. nije samo u tome tzv. okretanju k problemima suvremenog svijeta i uopće u traženju dijaloga sa suvremenim svijetom. To pretpostavlja da je »suvremeni svijet« neka dosta homogena stvarnost koja bi u Evropi bila konačno zavladała negdje kroz drugu polovicu prošloga stoljeća, a Crkva bi se bila iz njega nekako izdvojila i njemu suprotstavljala; onda bi Ivan XXIII. bio okrenuo smjer, a Pavao VI. nastavio taj smjer, to jest da se traži neko sporazumijevanje i pokušava naći za Crkvu mjesto u tom i takvom novom »modernom svijetu«. Prije svega, to o čemu se tu govori, ukoliko je pozitivno, i nije počelo s Ivanom XXIII: elementi su bili već prije, posebno je to bila želja i usmjerenje Pija XII. Razlika je bila, mogli bismo reći, samo u metodi kako će se to snalaženje Crkve u suvremenom svijetu, pa i opravdano sporazumijevanje sa svijetom, postići. Pijeva je metoda bila više centralistička i descendentna (tj. on je u tišini — bez javnosti — dao reforme koje bi se uvele proučavati u centru, a onda ih je s vrha proglašavao), a Ivanova je metoda bila da pozove »periferiju« na proučavanje i stvaranje odluka, pa se na taj način očitije pojavio utjecaj odozdo. Proces pristupa Crkve k suvremenom svijetu duži je i trajniji, to je određena konstanta u Crkvi nekoliko desetljeća, to je nešto ireverzibilno.

No za pontifikat Pavla VI. značajnije je i dalekosežnije nešto drugo, što će istora budućnost učiniti vidljivijim. U međuvremenu *promijenio se svijet*. Sadašnji svijet — govoreći povijesno — uopće više nije onaj svijet s kakvim se suočavala Crkva pod Pijom XII., pa čak ni onaj za koji se pod Ivanom XXIII. pripremao Drugi vatikanski koncil. Tako su se dalekosežne promjene u svijetu dogodile da — kako je netko paradoksalno formulirao — današnji mladi čovjek može nama starijima gorko reći: »Vi niste nikada bili mladi u ovom svijetu u kojemu sam ja mlad«. Pontifikat Pavla VI. odvio se u tom vremenu prelaženja iz jednog tzv. »modernog svijeta« u drugi svijet za koji i ne znamo kakav će biti, koji još svoju kakvu takvu duhovnu ravnotežu traži, za koji se ne može biti siguran kakvu će konzistenciju imati i hoće li je uopće imati u onom smislu kako smo to mi prije bili naučeni shvaćati.

Ako pontifikat Pavla VI. promatramo u svjetlu prijašnje povijesti Crkve i svijeta, naći ćemo ne malo stvari koje su za nj osobito karakteristične, ali i takvih po kojima se on takoreći sasvim izdvaja iz poznatih povijesnih faktičnosti, no najvažnije bi po svoj prilici bilo otkriti ono u njegovu djelu po čemu se on kretao na čelu Crkve prema tome novome svijetu koji je u nastajanju, a za koje kretanje nisu postojali i ne postoje nikakvi stari klišeji.

Uspoređujući Pavla VI. s analognim papama u prijašnjoj povijesti, ja bih rekao da se on od svih koncilskih papa odvajao po *neposrednoj pokoncilskosti* svojeg koncila. Jasno, moramo biti shematski, jer nas na to sili kratkoća vremena. Pavao VI. je vodio Drugi vatikanski koncil do kraja, i on je odmah pregnuo da sav obimni sadržaj koncila odmah sustavno ostvari, pretvori u djelo. To se tako nije događalo, npr., poslije Tridentskog koncila. Čuju se često tužbe nestrpljivih da se s ostvarenjem Drugog vatikanskog koncila kasni: to je samo djelomično utemeljeno;

tu je riječ o *periferiji*, a ne o centru: Pavao VI. nije ni časa mirovao a da znalačkom suradnjom sve Crkve ne sprovede u oblike propisa, uputa, poticaja, poziva sve ono što je u koncilskim odlukama takve naravi da je moglo zadobiti takve oblike. Kad se jednog buduću povjesničar iz određene distancije obazre na ove pavlovske godine od 1963. do 1978. morat će reći da su bile plodne kao možda nijedan drugi pontifikat, da je stvoren u Rimu golem duhovni kapital za svu Crkvu, koji će tražiti još desetljeća i desetljeća proučavanja da se sve ono što se u tom golemom doktrinalnom i smjerodavnom opusu ne lazi učini svjestitim svoj zajednici Crkve po svijetu. O, bio je svjestan Pavao VI. kako brzo ovo sadašnje vrijeme prolazi, kako brzo treba raditi da Koncil donese svoje plodove: inercija i polaganost, pa i posustalost, javljala se na drugoj strani, među nama u bazi. A ipak, sadašnje vrijeme zaista brzo prolazi, novi svijet nastaje, nemamo vremena da istom nakon stoljeća, ili makar desetljeća, otkrijemo da je u tim dokumentima bilo mnogo toga što bi od goleme važnosti bilo za taj buduću svijet kad bi se bilo pravovremeno krenulo.

Kakvo čudo da je Pavla VI. često žalostilo mnogo šta u vezi s time kako su stvari tekle poslije Koncila. Neozbiljnost, da to nazovemo najblaže, koja je mislila da se na Koncilu otvorila samo mogućnost da svaki pojedinac isto nešto pridoda, i da je to bitno, a da sam sadržaj Koncila uopće nije važan, da je trud proučavanja nepotreban, takva je neozbiljnost mnogo toga skrivila. Ali Pavao VI. nije kanio zastati u sprovođenju Koncila, unatoč svemu, čak unatoč optuživanjima koja su mu nijekala pravovjernost; svoju odlučnost da Koncil sprovede pred cijelim je svijetom objavio čak nedavno; imao je pred očima hitnost u procesu nastajanja novoga svijeta.

Ovih će se dana mnogo govoriti o diplomatskoj aktivnosti Pavla VI., o tome da je on ideirao novi stil diplomatske aktivnosti Svete Stolice koji u neku ruku uključuje i novi opseg sadržaja te aktivnosti; govorit će se, jer se o tom posljednjih godina ionako neprekidno govori — o tzv. »istočnoj politici« Pavla VI. Ako u toj tzv. »istočnoj politici« prije svega vidimo to kako Sveta Stolica traži dodire sa svijetom koji i sam sebe — bar najvećim dijelom — shvaća, a i drugi ga tako shvaćaju, kao izrazita protivnika kršćanstva, kao nijekatelja koji se nada dovesti do utrnuća kršćanstva, onda u tome i ne možemo gledati neku jedinstvenu originalnost ako to promatramo u svjetlu cjelokupne povijesti djelovanja Svete Stolice. U prošlosti — ako sad smetnemo čakom s uma ispitivanje stanja u posljednjih nekoliko stoljeća — bilo je to da Sveta Stolica traži dodire i s najljućim neprijateljima, i s deklariranim protivnicima, dosta uočljiva konstanta.

Ima, međutim, u diplomaciji Pavla VI. jedan važan naglasak koji nije bio tako prisutan u ranijoj diplomaciji Svete Stolice. Možemo — malo pojednostavnjujući — reći da je osnovni cilj diplomatske aktivnosti Svete Stolice kroz stoljeća bio »proširiti u svakoj zemlji što je više moguće slobode katolika i zaštititi interese Crkve i njezinih ciljeva«. Diplomatska aktivnost Svete Stolice po Pavlu VI. ima kao jednako važan i naglašavan cilj također ovo: »Truditi se oko zaštićivanja, proširivanja i učvršćivanja osnovnih ljudskih prava svake ljudske osobe«, a to znači svakog čovjeka, ne samo vjernika, ne samo katolika.

Polazeći od toga možemo jasno uočiti kao izrazitu crtu pontifikata Pavla VI. da se on odista osjećao *papom svega čovječanstva*, da ni časa nije sebe i svoju brigu ograničio samo na katolike, ili samo na kršćane, a drugo golemo mnoštvo čovječanstva da bi držao samo kao protivnike ili kao ljude za koje ne treba biti zainteresiran. Nije to uvijek baš točno tako bilo u svijesti papa kroz stoljeća: bilo je vremena kad su pape bile jasno svijesne svoje tendencijalne *vlasti* nad svim ljudima, ali daleko manje svoje dužnosti osjećati *brigu* za sve ljude, raditi na tome da se pomogne svemu čovječanstvu.

Pavao VI. krenuo je u Ujedinjene nacije s time da pruži pomoć, a ne da se poziva na vlast bilo koje vrste. Zbog toga se i nekim katolicima zamjerio, ali je to možda ipak bilo pod nadahnućem Duha Svetoga. To je, u stvari, ujedno bila jedna značajna gesta puna obećanja, kao što je općenito pontifikat Pavla VI. obilježen velikim gestama. Jasno je, da baš u taj kontekst ide njegova velika gesta kad je skinuo papinsku trokrunu i predao je da bude u korist siromaha: kao da je htio reći da sva moć i vlast i autoritet pape, to je u tome kako bi mogao biti na usluzi siromasima, prikraćenima, potlačenima, pogaženima.

Nije malo akcija i pothvata Pavla VI. iz kojih se očituje ta njegova svijest da je dužan brinuti brigu svega čovječanstva, a najizrazitije se to ogleda u njegovu poduzimanju za mir u svijetu: oko toga je želio na sasvim nov način sabrati sve ljude dobre volje proglašujući od Nove godine 1968. svake godine taj dan Svjetskim danom mira, šaljući poruku državicima, nastojeći da u svakogodišnjoj poruci s novog i novog vidika drma savjest čovječanstva. Stoga mu sada i daju po svijetu oznaku »Papa mira«.

Na području odnosa prema drugim kršćanskim crkvama i crkvenim zajednicama, a onda i prema drugim religijama, Pavao VI. je načinio dalekosežne korake u smjeru kojim je krenuo njegov predšasnik Ivan XXIII., a koji znači svakako golemu novost u odnosu prema načinu postupanja i zauzimanja stavova Svete Stolice u prijašnja vremena. Ne bismo brzo svršili ovdje s golim nabrojanjem odnosno iznošenjem konkretnih etapa do kojih se došlo u dijalogu s različitim kršćanskim denominacijama, bilo da iznosimo ono što je Pavao VI. osobno načinio, ili da izlažemo ono što je službeno postignuto pod njegovim pontifikatom i očito s njegovim blagoslovom. Možda i nije u ovaj čas najvažnije utvrditi koliko je puta u tom smjeru prevaljeno; daleko je važnije konstatirati s kakvom se ozbiljnošću krenulo, i kakve je odjeke u svijetu to izazvalo, kakva su se očekivanja otvorila, pogotovo ako uzmemo u svijest da se za Pavlova pontifikata izvanredno poticala i pozivala široka crkvena baza da se u tom smjeru novog pristupa k drugima što prije i što ozbiljnije uključi.

Na teološkom fakultetu ne možemo mimoći a da u ovom trenutku bar ne upozorimo na karakterističnu novost stava Pavla VI. prema teologiji u Crkvi, i općenito prema teozolozima. Uvijek je u Crkvi bila potrebna teologija, ali nije u svako vrijeme imala jednaku javno osvješćenu ulogu unutar Crkve. Pavao VI. je tijekom svog pontifikata učinio nekoliko gesti i poteza koji na neki način artikuliraju važnost teologije kao izrazite i potrebne funkcije u Crkvi, dakako nipošto nezavisne od ostale Crkve ili pogotovo od Crkvenog učiteljstva. Već pri kraju Konci-

ia on je izdvojio teologe i ukazao na važnost njihova rada time što je pred cijelim Koncilom posebno koncelebrirao s nekoliko značajnijih teologa kao predstavnika svih onih teologa koji su sudjelovali kao koncilski stručnjaci. Time je jasno htio priznati i upozoriti na važnost njihove suradnje u velikom djelu obnove koje je zacrtano Koncilom. Na istoj je crti zatim održavanje velikog kongresa o teologiji II. vatikanskog koncila g. 1966, koji se organizirao s njegovim pristankom, a samim sobom je afirmirao posebnu važnost i potrebu teološkog proučavanja i analiziranja za provedbu koncilskih dokumenata. Pavao VI. je na taj kongres upravio dva teksta: prethodno pismo kardinalu Pizzardu, i alokuciju koju je izrekao samim sabranim teolozima. Poslije je, godine 1969. ustanovio Internacionalnu teološku komisiju, koja je već samim tim što je ustanovljena neka naznaka o potrebi teološkog istraživanja u Crkvi, i na organiziran način. Važno je da je toj komisiji stavljeno u cilj da *istražuje nove probleme* koji se danas nameću: nipošto samo da procjenjuje ono što je već teološki izneseno (to radi Kongregacija za nauk vjere), nego upravo da organizirano istražuje nova pitanja. Za nas teologe, u ovom času pijeteta, korisno će biti da sebi dozovemo u pamet poruku koju nam je g. 1966. dao Pavao VI. kao svoju drugu refleksiju u vezi s duhom u kojem teolozi moraju prijanjati uz svoju zadaću u Crkvi kako bi ta zadaća bila blagotvorna i bogata trajnim plodovima: »Druga (refleksija) tiče se *duha zajedništva*; zajedništva sa svim kršćanskim narodom, zajedništva sa svetom hijerarhijom, bratskog zajedništva također među vama teolozima. Duh zajedništva spada na samu bit kršćanskog poziva, kao što uči sv. Ivan apostol (usp. 1 Iv 1,2—3). Ali na poseban način zajedništvo spada na bit dobre teološke metode« (Govor teolozima na kongresu 1966).

Jedinstvenost pontifikata Pavla VI. ipak je, kako rekosmo, u tome kako je vodio Crkvu, slijedeći u biti liniju Koncila, kroz ove pokoncilske godine, koje su u samom svijetu tako stvari izmijenile — daleko više nego u samoj Crkvi — da znalci govore o sasvim *novom svijetu*. Ne možemo reći da je Pavao VI. uspio prevesti Crkvu u taj novi svijet; pojedinosti njegovih postupaka i koraka tražit će dublje analize nego što bismo mi mogli ovdje pokušati dati; ipak je činjenica da ništa bitno nije načinio što bi Crkvu iz straha sasvim zatvorilo pred novim svijetom, unatoč pritiscima i strahovima koji nisu nedostajali. Divna je to bila strpljivost za jednoga papu ako mislimo na višestoljetni stil postupanja Rimske Stolice. Pavao VI. je »ljubio ovaj današnji svijet u koji ga je Isus Krist pozvao da vodi Crkvu«, kako je za njegovu 80-tu godišnjicu života napisao R. Panciroli. Njegovo držanje u tom pogledu možemo shvatiti u smislu onog odgovora Isusova Petru kad ga je Petar pitao: »Gospodine, a što s ovim?« Isus mu je odgovorio: »Ako hoću da on ostane dok ne dođem, što je tebi do toga? Ti slijedi mene!« (Iv 21,21—22). Slijedio je Pavao VI. vjerno Isusa Krista, po svojoj najboljoj savjesti, i kad je upozoravao i kudio, ali i kad nije do kraja kidao, osjećajući da se u ovom hitnom hodu prema budućem mora sačuvati Crkva na okupu.

Nije moguće reći, velim, koliko smo stvarno ušli u ovaj novi svijet, iako je Pavlova želja bila da Crkvu uvede u ovaj svijet i to u čitav svijet. Sigurno je ipak da su najvažnije poluge na mjestu i da su mo-

gućnosti građenja mostova u srži ostale otvorene. Iznenađna smrt Pavla VI. može nas s pravom zabrinuti: neće li zavladatai privremen strah od tog hoda kojim nas je on vodio? Velim »privremen«, jer hod se svakako mora nastaviti, on je nužan, i na nj nas je Koncilom uputio Duh Sveti, pa je moguća samo privremena kriza. Takva kriza međutim može biti veoma teška, ukoliko bi časovito preko mjere ojačale one protupavlov-ske tendencije, i onda nastupile posljedice takvih tendencija.

Vjerujemo i molimo Gospodina da poštedi svoju Crkvu od svake moguće krize. Pavao VI. bez sumnje može biti naš zagovornik kod Boga da nas kriza straha od novih realnosti ne ukoči, nego da Crkva u Duhu Svetome nastavi mudro i smjelo putem kojim je krenula. Molimo ga za taj zagovor, a ovdje u ovaj čas zahvalnog sjećanja na njegov odvažan život i rad na Petrovoj stolici kliknimo od srca: Vječna slava papi Pavlu VI!

DR TOMISLAV ŠAGI-BUNIĆ